

De Stella Saturni.

Phaenonis autem, hoc est, Saturni præaltius omnibus sydus modico minus annis triginta circulum suum per longitudinem circumcurrit. In altitudine uerò tribus tantum, aut etiam duabus partibus peruagatur. Altitudo quidem eius circuli in Scorpionis signo grandescit. Verum Absis ipsius Libræ uigesima portione ortus tam ei quam duabus inferioribus sunt similes, cum ultra partes duodecim eos matutini radius non præcesserit Solis. Tunc quippe matutinum ortum facere perhibentur. Occasum autem cum Sole dimerso remotæ tot partibus potest apparere. Est & alius ortus, qui *χρονικός* perhibetur. Cum Sole intra orizontem demergente de Orientis facie clarum planetæ nascentis sydus emergit. Occultationes uerò eorum fiunt, cum radio consequente proprii luminis uibratum amittunt. Denique a partibus, cxx. matutinas stationes efficiunt. Moxque in contrario in, clxxx. partibus exortus faciunt uespertinos. Itemque in alio latere in, cxx. partibus uicinantes stationes faciunt uespertinas, quas etiam secundas dicunt, qui superiores primas esse dixerunt. Consecutus autem radius intra duodecim partes, eas opprimit, & occultat. Sed cursus diuersitates, altitudinisque causas consistendi, retrogradiendi, atque incedendi omnibus super dictis importat radius Solis affulgens, qui eas percutiens, aut in sublimem tollit, aut in profundum deprimat, aut in latitudinem declinare, aut retrogradare facit.

Explicit Liber Octauus.

**MARTIANI CAPELLAE DE MVSICA,
LIBER IX.**

Am facibus lassos spectans marcentibus igne
In staurare iubet tunc hymenæa Venus.
Quis modus, inquit, erit quo nam solertia fine
Impendient thalamos ludere gymnasia?
Dirigit comis blandisque assueta uoluptas
Et noster pallens contrahit ora puer.

R 4 Ipsa

Ipsa etiam fulcris redimiculanectere sueta
 Flora decens trina anxia cum charite est,
 Nec melicum recinens modulatur tibia carmen,
 Nec dulcis temptat psallere Melpomene,
 Omnia quæ tenero moris feruescere ludo
 Incumulum doctæ uocis honore tacent;
 Ne cœsuada illecebris sponsalis pectora mulcet,
 Nec stimula incenso allicit aculeo.
 Quin etiam interulos gaudens dissoluere nexus:
 Blandificaq; libens stringere corda face:
 Nictantes oculos reprimat stupefacta uapore,
 Nec perferre ualet gorgonos ora trucid.
 Si erudita placent certe sponsalia diui
 Saltem docta ferat carmina Calliope.
 Nam simul oblectans uocis modulamine mentes
 Tedia dulcisonis aufert illa tonis.
 Quippe est scruposis, fateor, lassata puellis
 Insuetis lætor mœstificata modis.
 Pronuba sic uolupte est hæc seria carpere Iuno
 Nec cura astringere te stimulat thalami.
 Ast ego succubui, lepidisq; assueta choreis
 Non ualeo tristes cernere cecropidas.

ET cum dicto resupina paululum, reclinisq; pone consistens sese permi-
 sit amplexus Voluptatis. Cuius uerbis, assertionisq; ruricolæ omnes, Cun-
 ctisq; Fluctigenæ quàm plures etiam Astriluci assensere Diui, Præsertimq;
 Lemnius mulciber Fabrilium tantum operum sollers maritus promptio-
 re attestatone collaudat. Tunc deniq;, quod decenter inixa, atq; ipsa rela-
 bentem lassitudo decuerat, Mars eminus conspiciatus teneræ cum admira-
 tionis obtutu languidiore fractior uoce laudauit, profunda q; uisus est tra-
 xisse suspiria. Nec Bromius in fauoris gratiã dispar fuit. Quin etiam ipsam
 Athlantidem tam flammata cupiditatis cura cœussit, ut omittere uellet,
 quæ circa sponsalem cœtum ornatiora disposuit. Tanti quippe uisum nun-
 quàm Veneri displicere. Verum superum pater, licet insinuatione Germa-
 næ, ut ppetaret admonitus tamē nequid nuptialibus derogaret ornatibus,
 aut tantæ eruditio nis exmen delitiosa festinatione cœuelleret. Qui proban-
 darum numerus superesset, nihil afferens festinationis exquirat. Cui Delius
 Medicinam suggerit, Architectonicamq; in præparatis assistere. Sed quo-
 niam his mortalium rarum cura, terrenorumq; sollertia est. Nec cū athe-
 re quicquàm habent, superisq; confine non incongrue, ac si fastidio respu-
 untur,

untur, in Senatu cælico reticebūt. Ab ipsa deinceps Virgine explorandæ discussius. Vna uerò, quæ potissima Cæli, Syderūq; dilectior est, examinis huius tam fauore, quàm uoluptate disquiritur. Tuisq; conspectibus non poterit sine scelere uiduari. Sed illud præcunctis intimatum uelim. Quod Dotis offerendæ, cumulandæq; reciproco alias aduexit Virginis mater puellas, quas opulentis collocatas muneribus examine isto explorare constituit. Hæ igitur modo dispares numero, nec disgregæ uenustate eruditionis etiam dignitate paucis astantium conferendæ, in penetralibus quoque uirginis, secretisq; sanctionibus alumnatæ. Quatenus nec odio, quibusq; delicijs, ac prorsus enerui mollitudine syderalis curiæ transeantur, Iouialis uigoris maiestate percensæ. Hic Tritonida. Atquin ait Virgines, quas Phronesis educavit. superum incessabiliter pectorum arcana tenuerunt. Nec quisquàm fuit uestrum, quinon illis uoluntatis abditiæ interpretamenta commiserit. Deniq; ex his quamplures antistitiam Professæ diuim. Ac niper illas in terris sanctis libare numinibus, certe litare penitus abnegatum. Verum transactæ Virgines eruditionis castæ præstiterè miracula. Hæ familiaritatis uestre præferunt documenta. Nam inter diuina humanaq; dissidia Solæ semper interiungere colloquia. Has igitur ingressas agnosceatis probabitiscq; Diui. Quæ dum Delius, Pallasq; differerent earum disquisita uocabula. Tunc Phœbus Genethliacæ inquit, propior astitit. Quæ rationis æthereæ concia pensa Lachesis adopertæ, atq; instantium sæculorum gerenda denunciat. Deinde Symbolice, quæ uarietatibus ominatis uentura componēs auspiciū prouentus pensat uiribus futurorū. Thnetice tertia est, per quam tripos illa uentura denunciat, atq; omnis eminuīt nostra Cortina. Deniq; in argumentum præscientiæ mihi coruus alludir. Cygnus etiam sociatur, ut diē noctisq; prouentus nos a uibus præsentire concolor temporum pluma testetur. Ipsaq; tripos trini cursus prælagia pollicetur, hoc est Ex tantis, Instantis, & Rapti. Demum trigarium supplicantis semper germanitatis adueniat, quod uestra uulgo suffragia pollicendo incertos mortaliū sensus primum in spem opis superæ proritauit. Præsidijq; indagā incultam fecit procedere nationem. Hanc igitur siue trigeminam fœminam, siue tres in unius nominis uocabulum conspirantes, quis in cælum uenientes inexamīnatas attemptet explodere. Cum per eas in terras nos certū sit demere. Post has uerò astitit decens illa sydereis fulguransq; luminibus, quæ epistolaris tua, & dicta est, & probata. Huic semper pater tuas assereris credidisse manubias ac trifulcæ lucis commississe fulgorem. quæ uias, uestigia, aduentum, exitusq; igni uagæ denunciationis agnoscit. Huic igitur fœminæ colloquium denegamus: per quam edictorum tuorum admonitus mortalibus innotescunt. Cur igitur pater optime remoraris, & intro mittere eas alacer & probare,

Postquam

Postquàm hæc Latoius dixit, Iupiter Harmoniẽ uenire, quam suggestum est, Mercurialiũ solam superesse præceperit. Tuncq; alias in ordinem continuari. Hic Luna iam gemina emensi dici portione cõmonita. Ingressuram, inquit, mox fœminã possum explorare uobiscum. Cæterum propinquante uespera, cõfinijsq; noctis consequentibus tempora impartire non possum. Quippe plaustrum mihi, Taurusq; ac mundanæ discursionis itiner subeundum, nec ex terrarũ me auscultare commentis stelligeri raptus meta permittit. Et fateor, uellem, si quam examinationẽ Virginũ prorogaret auctoritas, ipsa quoq; tam præcluis eruditionis asserta cognoscere, præsertimq; cum perendinatio rationabiliter expectatur, ne lassata cognoscentis curæ fatigatione fastidia omnẽ doctæ intimationis excursus grauatæ laboribus intentionis excludat. Et illa expectẽdæ cognitionis approbandæq; subtilitatis in odium noscendorũ obtusa multiplici prolixitate uertatur. Aequius igitur duco ampliãdam discussionẽ tantum in ardentem sitim aurium inuidarũ. Quæ cum Luna differeret, omnes certatim assensere diu. Dehincq; utrum repensatrix data, diesq; conferendæ Dotis prorogari iure publico possit, inquiri. Quo dicto, Arcanus ille prisci iuris assertor magna nepotum obsecratione consulitur, responditq; regulariter etiam matrimonio copulato dotem dicere. Fœminã uero nullis legibus prohiberi. At tunc Iupiter periti patris eruditione cõmonitus. Habeo inquit, mea pignora gratulandum. Quod fas asserit, quicquid uos uelle cognoui. Neq; enim fastuosa rigidus elatione defugiam, aut uestrum crebrius accelebrare consilium, aut doctarum uirginum examinare sollertiam desidis ignauia dissimulatione piguerit, præsertim cum terris indecenter expulsas Solis oporteat adhærere syderibus. Nunc igitur præcellentissimam Fœminarũ Harmoniam, quæ Mercurialium sola superest, audiamus. Hæc quippe & superum curas præcunctis poterit permulcere æthera cantibus, numerisq; latificans, & nostra tantummodo cupit calebrare palacia Exosa terrigenæ stoliditatis ignauiam. Quam melicorum indocilis auget sine fine mortalitas. Deniq; iam pridem homines, dirutaq; gymnasia, abscedens orbe, terrisq; damnauit. Ac uix Cyllenide indagantis excursibus nunc compræhensa. Post longæ occultationis obliuia de fuga reuocatur, reduciturq; latibulis. Hanc igitur repertam post sæcula numerosa, & tandem in usum melicum, carmenq; reuocatam tam uolupte est, quàm conducit audire. Cæteræ uerò eruditionis doctissimæ, sacraq; Germanæ. Cum renouata lux fuerit, intromissæ intentionis curæ examine probabuntur.

His orsis Iouialibus Phœbus admonitus Virgine sibi prorsus accõmodam admissurus egredit. Verum Paphia remeantis filia gratulatione concussa, annuit puero præcinere nuptiale carmẽ. Itaq; Hymænaus alacri tandem uigore luminatus, Nec ipsa iam renuente Tritonide, sic cœpit.

Aurea

Aurea flamigerum cum Luna subegerit orbem
 Rosis iugabo lilia.
 Virgo deusq; sacro sociabunt fœdera lecto.
 Fulcris parate cinnama.
 Hesperus intactam seruet licet usq; puellam
 Nuptam uidebis Phosphore.
 Nec matris lachrymæ, præssi nec uiribus ungues
 Nexus ualebunt rumpere.
 Ne thalamos metuas, eris hoc, quod Iuno tonanti est.
 Quæ nunc sorore dulcior.
 Si placuit docti Sollertia sacra mariti:
 Magis placebunt oscula.
 Aurora exorians roseis spectabit ocellis
 Floris resecti præmia.
 Ipse ego psallentem speculabor luce puellam
 Sese occultentem uisibus.
 Conscia iam Veneris noua ferta parate Napææ,
 Crocumq; lecto spargite.
 Inq; thorum uiolas certatim fundite conchis
 Puluinar alium comite.
 Crinale spicum pharetris deprome Cupido
 Libens capillum soluere
 Flammea uirgineum, quæ obnubere sueta pudorem
 Regina demepro nuba.
 Te blandum teneri, quæ conscia sola doloris
 Venus decens solabitur:
 Quæ nunc dura nouo nescis committere amor
 Parabit illa pectora.
 Tu modo quæ mando oculos delecta decoros
 Reconde mentis intimo.
 Doctiloquum charis iunenem complexa lacertis
 Fœcunda redde pignora.

His Hymenæo diutius uelut fescennina quadã licentiã personante,
 geminantēq; crebrius placuisse ratus maxima circumstantium mul-
 tudo Tritonidem, Dionemque comitata digredit, & ad nos re-
 ductæ tandem Virginis studio properanter cōcurritur. Verum tam puel-
 larum, quæ deas dominæ consecutæ ponē forte constiterant, quàm He-
 roum populus qui iussus aduenerat, properabant. Illæ ut psallendi ma-
 teriem discerent. Hī ut sacri uultus memoriã recenserent, Nec mora,
 & ecce

& ecce quædã suauitas intemptata, Aulicæque dulcedinis cantus insonuit, ac melodix ultra cuncta rerum oblectamina recinētes, aditum mirantium compleuere diuūm. Non enim simplex quidam & unius materiæ tinnitibus modulatus, sed omnium organicarum uocum consociata permixtio quandam plenitudinem cuncticinæ uoluptatis admisit. Quo canore diutius circumstantium pectora deorumq; mulcente. Illæ egressorum paulo ante turbæ aduentum Virginis præeuntes, ac tantī comitatus præambulare uisuntur. Sed non cassæ dulcedinis, nec sine aliquo sonori modulaminis argumento, aut opere reuertuntur. Nam Eratine Cypridis filia, & hymeros Cupidinis affecutor. Item Terpsiche famulitio Dione concinentes gratissime intrauere primum: Sed puer monaliter sonabat. Post hos psallentes Pyro. Voluptas & Gratia admixtis lyræ uocibus, atq; ipsæ harmonicis discurrentes motibus aduenere dextra, leuaq;. Interea præcedebat numerus Heroum crinitorumq; sapiētum, qui omnes modulatione quidem leni, paruaq; uoce qualibet dulcedine murmurantes: Sed alij laudes deorū, hymnosq; quāmplurimī. Alij musicos tonos quos modo compererant, retexebant. Verum per medium quidam agrestes, canoriq; Semidei, quorū hircipodem Pandura: Sylvarum harundinis enodis fistula sibilatrix, Rure stris Faunum tibia decuerūt. Verum sequens Heroum præclui enituit admiratione conuentus. Nam Orpheus Amphion, Arionq; doctissimi aurata omnes testudine consonantes flexanimū pariter reddidere concentum.

Nam Trax, quo durū rumpere regna Herebi,
 Quoq; suam meruit immemor Euridicen,
 Quo cantu stupidæ tygridis ira ruit,
 Quo fertur rabidas perdomuisse feras,
 Quo uidit rigidas glandibus ire comas,
 Ismaros & syluas currere monte suas
 Carmine, quo Strymon continuū latīces,
 It tanaïs uersis sæpe reflatus aquis
 Quo impune accubuit rictibus agna lupi,
 Et lepus immīti contulit ora cani,
 Hoc nunc permulsi, insonuitq; melo,
 Accumulansq; magis carmina sacra Ioui.
 Amphion rigido in corpore mentis iter
 Quoq; dedit montes summere posse animas,
 Quo sensus duris cautibus inseruit,
 Et docuit rupes carmina uelle sequi.
 Nam muros thebis dulcisonis fidibus
 Præsidiumq; dedit carminis arbitrio.

Sed nec Arionam marmora surda chelin
 Tempere, extremam cum flagitaret opem:
 Et licet indomiti dira procella noti
 Spumea scynæi uerreret ima maris
 Delphinas totis sollicitauit aquis,
 Et melicos cantus melica grata tulit.
 O uerè antistans numina magna deum:
 Quæ istorum laudes protulit harmonia:
 Quæ domitat herebum, marmora, saxa, feras
 Hæc potuit, rupes sensificare tonis.

Post hos honoratior fontigenarum Virginum chorus pegasææ uo-
 cis nectare difflebat, qui Phrygiæ cuiusdam pubidæ cicutis geminatis in-
 terstinctus, omnes præcedentium suauium dulcedines anteibat. Tandem
 inter, Phœbum, Pallademq; media harmonia sublimis ingreditur. Cuius
 Sonorum caput aurî coruscantis bracteis comebatur. Cæso etiam tenua-
 toq; metallo rigens uestis, & omnibus ad motum, gressumq; rata congru-
 entia, temperatumq; blandis leniter crepitaculis tynniebat. Cuius incessum
 Mater Paphia, ut eam contigüe sequebatur, licet pulchris rosea numeris,
 ac libratissimis passibus moueretur: Vix tamen poterat imitari. Dextra autem
 quoddam gyris multiplicibus circulatum, & miris ductibus intertextu ue-
 lut clypeum gestabat, quod quidem suis inuicem complexionibus modula-
 tum ex illis fidibus circulatis, omnium modorum concinnentiam persona-
 bat. Leua autem Virginis quam plures ex auro assimilata, paruaq; effigi-
 es theatralium uoluptatum, religataq; pendebant. Verum ille orbis non
 chelis, nec barbiton, nec tetrachordon apparebat. Sed ignota reconditas
 omnium melodias transcenderat organorum. Deniq; mox ingressa, atq; eius-
 dem orbis sonuere concentus, cuncta illa quæ dissona suauitas commenda-
 rat, uelut mutescencia tacuerunt. Ipseq; tunc Iupiter, cælestesq; diui supe-
 rioris melodice agnita granditate, quæ in honorem cuiusdam ignis archani
 ac flammæ insopibilis fondebatur, reuerenti intimum, partiumq; carmen pau-
 lulum in uenerationem extramondanæ omnes intelligentiæ surrexerunt.
 Tunc Egerimion in effabile uirgo concludens ad Iouem reuersa, alijs mo-
 dulis, numerisq; uocē etiam associata sic cœpit.

Tenunc astrisonum carmine Iupiter:
 Quo gemmata poli uoluere sydera
 Suevit lege rata sacra recursio.
 Præfandum ueneror, quippe potissimo
 Nectis sceptrifero sub diademate

S Omnigenum

Omnigenum genitor regna mouens deum
 Mundum perpetuo dum rotat ambitu
 Mens: quam sydereo sufficis impete:
 Tenam flammigeri semina fomitis
 Spargentem referunt astra micantia:
 Te foueant sacro munere lumina:
 Terris purpureum dum renouant Iubar
 Testata ambrosium splendificat diem
 Sic tua noctis honos lampade menstrua
 Auratis creuit præmia cornibus
 Sub te palustri lucas luminat ignibus
 Anguis Parrhasias difficiens feras
 Sic solidi tenerum corporis ambitum
 Tellus non prohibens axibus inditur:
 Alternisque regit, & regitur polis.
 Sic Nerea freti noscere limitem
 Sicque ignem superum lambere pabula
 Vt nullis careant dissona litibus:
 Atque ita perpesament dissiata uinclum:
 Vt semper metuant fœdis fragum chaus
 Tu rector superum, tu pater optumus:
 Complexuque pio sydera colligans:
 Natos perpetuo corpore uiuidas:
 Salue: nostra cui perficitur chelis:
 Bis plenum omnissona cui recinunt mela,
 Iam uos uerenda quaeso cæli germína:
 Quæ multiforme scitis cire barbiton:
 Affata nostris ferte corda cantibus:
 Miscilla sacra dum feruntur curiæ
 Mulcere uestrum quæ uelim consortium
 Iam uos uicissim proque legenuminum
 Post has sonabit disgregato plasmate:
 Suisque cunctos allubescens tonis
 Deducet, urget, atque debebit locis
 Stimulosque rursus lene permulcet melos.
 Nunc igitur alma, quæ Senatum lumina
 Deum uerendo culminatis uertice
 Bissena quamuis uos hetrusci numina
 Ritus frequentent, atque opiment uictimis
 Tamengemellis, quæ refulget cursibus

Natura

Natura honore protulit fastigio
 Phœbea uerò præferens uocabula
 Pallas corusca ac decens Latoia.
 Lunare quippe hacuenit consortium
 Phœtontos ardens scandet axem Delius
 Nunc uos pudici nostra fratres culmina
 Precabor ipsa, ne uerendos contrahant
 Vultus iugandis que ferendis carmina:
 Hymenque nostrum inuehat fastidium
 Psallente plectro concinentur nuptiæ:
 Fidibusque lux fescennina proderit.

Iam nunc blanda melos carpe Dione
 Durus quippe rigor cedit amori.
 Nouit nam tenerum promere carmen
 Ipsum spumigenæ salum cytheres:
 Nerinaque chelis mouet camœnam:
 Dum conchis galathæa personante:
 Nantes fluctigenas chorumque phorci
 Flagrans cura trahit, nivalibusque
 Interstinctus aquis triumphat ardor.

Iam nunc blanda melos carpe Dione,
 Durus quippe rigor cedit amori.
 Carmen menaliæ tulere pinus:
 Percussa que modis sonat licæis
 Sollers archadia nemus cicuta
 Pernix semiferi puella panos.
 Nam uersa in calamos sonat loquaces:
 Quam dum forte deus premit labellis
 Suspirat uelut oculis canorem.

Iam nunc blanda melos carpe Dione,
 Durus quippe rigor cedit amori.
 Puer ipse uersiformis
 Facibus studet cupido.
 Arcusque dulcinerues
 Roseo ligans ramali
 Feriato linquit arcu
 Calamos parante musa
 In carminis leporem
 Curam negat sagittis:

Tenerumque arundinetum
 Nostrum in melos reliquit;
 Nunc ergo corda mulcent
 Vapor & canor iugati
 Placet ac decet uicissim
 Cantemus, atque amemus,
 Iam nunc blanda melos carpe Dione,
 Durus quippe rigor cedit amor.

Prudens puella pulchræ
 Mater fuit lacenæ
 Illecta sed canore
 Nescit dolum cauere.
 Nam candidus niuosis
 Olor inuolutus alis
 Argentis minorem
 Plumis uidens decorem
 Nec posse pupuratis
 Nimum placere ocellis

Teneros ciere cantus:
 Phoetontiasque musas
 Cœpit repente ficta
 Fraudem parans senecta
 Sic admouetur ori.
 Roseumque circumactæ
 Rapit osculum puellæ:
 Gremioque complicatus
 Precium tulit pudoris.

Iam nunc blanda melos carpe Dione
 Durus quippe rigor cedit Amori.

Carmen Lamiadeum
 Lucis diua secundæ
 Sacris prætulit astris.
 Antrum quippe securæ
 Linquens culmina cæli
 Pastoralibus ardens
 Palmam dedit cicutis:
 Pulso & luminis auro
 Pandit septa balantum
 Sordentique adoperta
 Pratis gaudet amictu.

Actunc

Ac tunc conscia noctu:
 Pascit monte capellas
 Spectans sydera mundi
 Mage percrepat flagello
 Nec curare deorum
 Pensa aut ferre susurros
 Illex carminis ampli
 Aegrum cura coegit,
 Temnit noctis horrorem,
 Præfert antra subulci
 Rupe & dura quiescit:
 Et post regna Tonantis
 Stramen dulcius herba est.

Talibus Harmoniæ carminibus oblectati omnes, permulsiq; diui. Nec minor quippe ex fidibus suauitas quam uocis modulamine resultabat. Deniq; qua industria comparatū, quibusue assequendum, ediscendumq; opibus uigil cura repromittat, ut in tam dulcem, eblanditamq; molliciem intima mentium liquecat affectio, Ioue admirante disquiritur. Actunc Virgo, cum artis præcepta à se expeti examinandæ eruditionis intentione conspiceret, paulū melicis tēperans exhortāte quoq; Delio, Palladeq; sic ccepit.

Iam pridem quidem exosa terrigenas & fastidiosa mortalium cali orbess tellantes incutio. In quibus artis præcepta dissertare prohibitum. Cum melodiam omnisonis conuenientem pulsibus modulorum machinæ obeuntis ipsa rapiditas, & concinat, & agnoscat. Sed quoniam emerfa terris Virgo nuptura uanescentia intercapedinata prolixitatis obliuia iam supero debet uigore discutere, iussa percurrā. Si prius ingrata mortalitatis commoda repediata recenscam. Dum me quippe germanam, gemellamq; cælo illa incogitabilis effigientia genuisset immēlitas. Sydereæ reuolutionis excursus, atq; ipsa totius molis uolumina comitata superos, incitosq; fulgores modis associans numeros non reliqui. Sed cum illa monas intellectualesq; lucis prima formatio animas fontibus emanantes in terrarum habitacula rigaret, moderatrix earum iussa sum demicare. Deniq; numeros cogitabilem motionum, totiusque uoluntatis impulsus ipsa rerum dispēsans congruentiam temperabam. Quam rem debere mortalibus uniuersis Theophrastus laborauit, Pythagorei autem docuerūt ferociam animi tibijs, aut fidibus mollientes cum corporibus adhærere nexum fœdus animarū. Membris quo latentes interfereere numeros non contempsit. Hoc etiam Aristoxenus Pythagorasque testant. Deniq; benignitate largissima sensim ipsam notionem meæ obiectionis aperui. Nam fides apud Delphos per Deliacam cytharam demonstrauit Tibiæ per Tritonidam nostri comitē; Marsiamq;

Lydium sonuerunt. Calamos Mariandini & Aones in laudes inflauere caelestium. Panduram Aegyptios attemperare permisi. Ipsi quoque me pastoralibus fistulis, uel cantus auium, uel arborum crepitus, uel susurros fluminum imitantibus non negaui. Spaltas chordacistas, Sambucos Hydraulas per totum orbem ad commodum humanae utilitatis inueni. Per me quippe uestrum homines illexere succursum. Iras quoque inferas per me etiam sedauere. Quid, quod bella, uictoriae quoque undique meis cantibus conquiritae. Nam Cretes ad Cytharam dimicabant. Lacedaemoni ad tibias. Nec agrediebantur fata praeliorum, priusquam illis contingeret litare Musis. Quid Amazones? nonne ad calamos arma tractabant? Quarum una, quae concipiendi studio uenerat, cum Alexandrum salutaret, donata tibicine, ut magno munere gratulata discessit. Lacedaemonios in Graecia. In Italia Tibaritas tibicines ad praelia praere quis nesciat? Tubas non solum Sonipedes atque bella. Sed agonas acuire certamen quoque membrorum nunc quoque comperit. Quid pacis munia. Nonne nostris cantibus celebrata? Graecarum quippe urbium multae ad lyram leges, decretaeque publica recitabant. Perturbationibus animorum corporeisque morbis medicabile crebrius carmen insonui. Nam freneticos Symphonia resanauit. Quod Asclepiades quoque medicus imitatus. Cum consulentibus urbium patribus plebis inconditae uulgi infremeret. Seditiones accensas crebrior cantus inhibuit. Ebrios iuuenes, perinde quoque improbius petulantes Damon unus est sectatoribus meis modulorum grauitate perdomuit. Quippe tibicinem spondaeum canere iubens, temulentae perturbationis dementiam infregit. Quid afflictationibus corporeis, nonne assidua meditatione succurri? Febrem curabant, uulnera quoque ueteres cantione. Asclepiades item tuba surdissimis medebatur. Ad affectiones animi tibias Theophrastus adhibebat. Ischiadas quis nesciat expelli aulica suauitate? Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat. Taletem cretensem cytharae suauitate compertum est morbos, ac pestilentiam fugauisse. Ierophilus agrorum uenas rhythmorum collocatone pensabat. Animalium uero sensus meis cantibus incunctanter adduci saltem Thracius cytharista perdocuit. In quo non fabula, sed ueritas gloriam procreauit. Vnde enim cerui fistulis capiuntur. Pisces in stagno Alexandriae crepitu detinentur. Cygnos hyperboreos cytharae cantus adducit. Elephantes indicos organica permultos detineri uoce compertum. Fistulis aues allici comprobatur. Infantibus crepitacula uagitus abrumpere. Fides delphinis amicitiam hominum persuasere. Quid cantibus allici dirumpi quoque serpentes. Glandem ferunt messes quoque transire, manes cieri, lunamque laborare. Nonne ipsius et uetustatis persuasione compertum? In Lydia nympharum insulas dici: quas etiam recentior asserentium Varro se uidisse testatur. Quae in medium stagnum a continenti procedentes cantu tibiarum primo in circulum

culum motæ. Dehinc ad littora reuertuntur. In Attico littore mare cytharā sonat. Megaris saxum ad ictum pulsus cuiuscunq; fidicinat. Possem innumera mortalibus à me collata percurrere, ut non me terras fugiendī studio reliquisse, sed ingrata humanitatis ignauiam uiderer iure damnassee. Sed iam ad artis præcepta defiliā, ut nupturæ uirgini promissum munus impendam.

Quid sit officium Musicæ.

ET quoniam officium meum est bene modulandī. Sollertia, quæ rhythmicis & melicis astructionibus continetur. Prius de melicis disertabo. Dico quicquid ritē sonuerit, aut Tonū esse, aut Hemitoniū, aut quartam partem toni, quæ Diesis appellatur. Verum Tonus est spaciū cum legitima quantitate, qui ex duobus sonis diuersis inter se inuicem continetur. Hemitonium dicitur, quod toni mediū tenet. Diesis uerò distantia sunt tres. Nam prima breuior, quæ tetartemoria nominatur. Ex eo, quod quartam partem toni recipiat. Enarmonios quoq; dicit: propterea quod Enarmonion modulandi genus per hanc maxime dimetimur. Secunda ab illa maior est. Nam tritemoria nominatur, quoniam habet partem tertiam toni. Itemq; Chromatice appellatur, quod chromaticum modulandi genus per ipsam finditur. Tertia uerò habet toni tertiam partem, ac dimidiam tertiæ, & uocatur hemiola & harmoniæ diuisio, quoniam hemiolij modum complet.

De Tropis.

Tonus igitur idem plerunq; appellatur & sonus. Verum soni sunt per singulos quosq; ac per omnes tropos numero. xviij. Quorum primus dicitur apud Græcos προσλαμβανόμενος Apud Romanos uerò, quia eadem uoce uti summus Iuppiter statuit: idem dicitur acquisitus. Secundus ὑπάτη ὑπατῶν, hoc est principalis principalium. Tertius παρυπάτη ὑπατῶν, id est subprincipalis principalium. Quartus ὑπατῶν διάτονος, id est principalium extēta. Quintus ὑπάτη μέσων, id est, principalis mediarum. Sextus autē παρυπάτη μέσων, quod est subprincipalis mediarum. Septimus μέσων διάτονος, id est, mediarum extēta. Octauus μέση hoc est media Nonus τρίτη συζευγμένων, id est tertia cōiunctarum. Decimus συζευγμένων διάτονος. hoc est cōiunctarum. Undecimus νήτη συζευγμένων. i. ultima cōiunctarum. Duodecimus παραμέση, id est, ppe mediā. Tertiusdecimus τρίτη διεζευγμένων. i. tertia diuisarum. Quartusdecimus διεζευγμένων διάτονος. quod est diuisarum extēta. Quintusdecimus νήτη διεζευγμένων, id est ultima diuisarum. Sextusdecimus τρίτη ὑπερβολέων, id est, tertia excellentium. Decimusseptimus ὑπερβολέων διάτονος hoc est, excellentium extēta. Decimusoctauus νήτη

ὑπερβόη

υπερβολέων, id est última excellentium. Hi sunt igitur soni, qui modulationem apte, & cum ratione componunt. Constat autem omnis modulatio ex grauitate soni, uel acumine. Grauitas dicitur, quæ modi quadam emissionem mollescit. Acumē uero, quod in aciem tenuatam gracilis & rectæ modulationis extenditur.

De Symphonijs.

EX supradictis itaq; sonis, qui & singulis & omnibus tropis ritè conueniunt. Symphoniæ tres, quarū est prima *διὰ τεσσάρων*, quæ latine appellatur ex quatuor. Et recipit sonos quatuor, spacia tria, productiones duas & dimidiam. Soni enim duo tonum faciunt. Nam sonum, id est, tonum productionem uocaui. Est autem hemitoniorum quinque, quæ ad productiones plenas & integras mediatenus ualent, dieson decem. Diesis uerò interpretatio est, sicut supra dixi quarta pars toni. Sed hæc symphonia est in epitriti ratione. Epitritus autē dicitur, qui & numerū ternariū habet, & trium tertiā, quod est unus, ut sunt. iij. ad. iij. Alia Symphonia quinarya est, & dicitur *διὰ πέντε* atq; constat sonis quinque, qui inter se. iij. spacijs diuiduntur. Productiones habet. iij. mediamque præcidit, hoc est tonos tres, ac medium. Hemitonia septem. Diesisq; xiiij. atq; hemioli possidet rationem. Quæ forma & eundem numerum circa collata detinet, & eius medium, ut sunt. iij. ad duos. Tertia *διὰ πέντε* quæ ex omnibus dicitur. viij. sonos recipit, spacia septem, productiones sex, hemitonia. xij. Diesis xxiij. atq; constat ex ratione diptasia, hoc est dupli. Tropi uerò sunt. xv. sed principales quinque, quibus bini cohærent, id est, Lydius cui adhærent *υπερλυσίος*, & *υπολύσιος*, Secundus Iastius cui sociatur *υποίσσιος* & *υπερισσιος*. Item Aeliolus, cum *υποαλιόλιω* & *υπεραλιόλιω*. Quartus phrygius cum duobus *υποφρυγίω* & *υπερφρυγίω*. Quintus dorijs cum *υποδωρίω* & *υπερδωρίω*. Verum inter hos tropos est quædam amica cōcordia, qua sibi inuicem germani sunt, ut inter *υποδωρίος* & *υποφρυγίος*, & item inter *υποίσσιος* & *υπολύσιος*. Item cōueniens aptaq; respōsio inter *υποφρυγίος* & *υποαλιόλιος*, qui tantum duplices copulantur. Mediæ uerò grauiorum troporum, his, qui acutiores sunt *προσλαμβνόμενων*. Fiunt, uerum tropi singuli quoq; tetrachorda faciūt quina. Tetrachordum autem est affectio quædam sonorum, iij. per ordinem compositorum, quorum extremi sibi debeant conuenire. Sed hæc posterius. Nunc ad inchoamentorum ratum ordinem redeamus.

Prædicta enim, ideo primo dicta sunt, ut altius tenerentur.

De tribus

De tribus generibus Musicae,

Primo quippe cum Hypasius exorsus harmoniae mortalibus diuulgaret. Tria tantum ei genera putabatur *ιδιόν υπεργασίον εξατελτικόν*, quod etiam *ερμηνευτικόν* dicitur. Et *ιδιόν*, est quod ex perseverantibus, & similibus consonabat, id est sono, numeris, atque uerbis. Sed quae ex his ad melos pertinent harmonica dicuntur, quae ad numeros rhythmica quae ad uerba metrica *υπεργασίον* est quidam materiae tractus efficiens exercitium eius, cuius itidem tres partes, id est, *μελωποιία, λήξις, ποικιλία*, *εξατελτικόν* autem ad expositionem pertinere uidetur, & habet partes tres, *οργανικόν, αδικόν, υποκριτικόν*, quae inferius rerum ordo disponet. Nunc de prima uoce uelut de sonitus totius parente dicemus.

De Voce.

Omnis uox in duo genera diuiditur. Continuum atque diuisum. Continuum est uelut iuge colloquium. Diuisum, quod in modulatione seruamus. Est & medium, quod in utroque permixtum, ac neque alterius continuum modum seruat, nec alterius frequentia diuisione praeciditur, ut pronunciandi modo carmina cuncta recitantur. Horum illa, quam in diuisas partes, certasque deducimus, diastematica nominatur, & eius partit, quae harmonica uocatur, aptanda est.

De Septem partibus Harmoniae.

Quae quidem Harmonica habet partes disputationis septem. Primam de Sonis. Secundam de Spacijs. Tertiā de Systematis. Quartam de Genere. Quintam de Tonis. Sextam de Commutationibus. Septimam de Modulatione, quam Melopoeiam uocamus. Ac prius de Sonis, ubi artis est elementum.

De Sonis.

Sonus quippe tanti apud nos loci est, quanti in geometricis signum. In Arithmeticis singulum. Pthongosonos dicimus. Verum pthongus dicitur uocis modulatae particula una intentione producta. Est autem intensio, quam dicimus *Τάσις*, in qua uox persistit, ac perseuerat. Sonus phthongus, uel spacium, uel generatim appellatur. Sed generale uocabulum habent & specialia, quae *ιδιότητα* graia uoce perhibentur. Vt si, quemadmodum nobis scribendum sit, cogitemus. Ita haec uirtus phthongi docet; quid uel acuminis exeramus, uel lenius remitamur. Verum ex his alia faciunt, alia patiuntur. Faciunt intensio uel remissio. Patiuntur acumen & grauitas. Productio autem est, hoc est, *επίτασις*, uocis commotio a loco grauiore in acutum locum. *ἀνεσις* uero contra. Nam ab acuminis culmine in graue quiddam, seriumque descendit. Est autem soni grauitas;

grauitas, cum ex intimo quidam spiritus trahitur. Acumen uero ex superficiali oris emittitur. Sunt igitur innumerabiles soni, sed specialiter per singulos Tropos, xxviii, tantum poterunt conuenire, quorum nomina superius memorauimus. Quorum prior est acquisitus, qui ideo tali nomine nuncupatur, quoniam eorum, quae tetrachorda nominantur, nulli omnino consentit. Sed extrinseco uelut acquisitus accedit propter consortium mediae, cui concinnere consuevit, qui acquisitus uno tono, à principali principaliū sepeatur, quae principalis principaliū, quia prima in tetrachordo collocatur, quasi cuiusdam rectoris nomen accepit. Subprincipalis denique dicitur, quae principali subiecta coniungitur. Principaliū uero ἐναρμόνιος, & χρωματικός, quam nos uix forsan recte colorabilem memoramus. Et ideo hoc nomen accepit, quia inter principales colores album, tetrumque quicquid interiacens inuenitur, colorabile graua significatione perhibetur. Ergo enarmonius, chromaticus. Itemque diatonus, quam extentam dicimus, indicia sunt generum modulandi. Multiplex quippe tetrachordorum ratio sic firmatur. Principalis autem mediarum, quia prima est medij tetrachordi, ideo id nomen accepit. Cui subnexa subprincipalis mediarum esse dicitur. Denique reliquae tres sui similibus obediunt. Dictum uero hoc tetrachordorum mediarum, quia in medio locatum est inter principalium tetrachordum & tetrachordum coniunctarum. Post superius dictas autem quae sequitur, media nominatur, quae ideo media dicitur, quia tam grauis modi finis est, quam in tropis omnibus futuri acuminis caput. Atque ipsius quodammodo uinculo tam grauis modulatio, quam acuta connectitur, ut in Lydio modo, ubi rectum Iota est. Verum post mediam extendentem hemitonum coniunctarum erit tertia, quae in eodem modo, id est, Lydio litteram pro nota habebit. Post hanc illae, quae à nobis superius expressae sunt. Tres sequuntur ἐναρμόνιος, χρωματικός & διάτονος quae & παράνοτα dicitur, quam Latine penè ultimam perhibemus. Postque ultima sociatur, quae ideo dicta est coniunctarum ultima, quia in hoc tetrachordo finem tenet. Omne autem tetrachordum coniunctarum ideo dictum, quia mediae ipsi, quae perfectam Symphoniam prima compleuit, adiungit, ac producente media sequentem tonum. Ille, qui sequitur Sonus παραμέσος nominatur, quod hunc satis proximum sonum adiunctae modulationis offendat. Dehinc diuisarum Octaua, quae plenum Systema Diapason finit. Vnde diuisarum tertia perhibetur. Post hanc soni caeteri consequuntur. Sonus uero diuisarum ideo hoc nomen accepit, quia uno & dimidio tonos à medij fine diuellitur. Post hoc tetrachordum excellentium collocatur. Quod ideo excellens nomen accepit, quia in singulis tropis in omne acumen erigitur. In singulis modulationibus fastigiatur. Horum igitur sonorum, id est, phthongon sunt. Alii, quos consistere, & perseverare necesse est. Alii uero sunt uagi. Denique alii βαρύναντες nominantur. Alii μέσοπυκοι perhibetur. Spissum uero dicitur trium sonorum compositiua

compositiua quædã qualitas. βαρύπυκνοι autẽ sunt, qui uelut regiones primas spissi retentant μεσόπυκνοι uerò qui media possidet ὀξύπυκνοί qui ultima tenent ἄπυκνοι, qui impositionem sonorum trium, qui sunt spissi, nullo genere aut lege iunguntur. Stantes autem perseverantesq; dicuntur, uel ἄπυκνοι uel βαρύπυκνοι qui uelut quandam speciem & formam sibi principium uindicabunt. Ideo à quibusdam Statarij nominantur, quia diuersa sextentiones recipere non possunt. Alij autem uagi, & errantes habentur, quia interdum largiora, interdum minora spacia receperunt. Sed hi alij ωαρυπατοίδεις, alij λικανοίδεις uocantur. Verum primi ion sic dicuntur, quod statim prioribus subnectuntur. λικανοίδεις dicuntur, à digito, quos Minister artis ad cantus singulos mouet. Est autem primus à pollice. Hi uerò alij sibi inuicem congruunt: alij discrepant, & resultant. Sed illi ὁμόφωνοι quia sibi inuicem coniunguntur. διαφώνοι autem, id est, dissidentes sunt. Qui cū percussi fuerint, inuicem discrepant. ὁμόφωνοι qui uocis quidem aliam significationem gerunt. Eundem tamen impetum seruant. Sunt autem & aliæ sonorum diuersitates. Et prima quidem per intentionem: Vt aut acumine, aut grauitate dissentiat. Secunda per spaciolorum præceptionem. Cum uni, aut pluribus coniungitur spacijs. Tertia per cōiunctionem Systematis, quod aut unum, aut plura recipit. Et quod secundum morem dicitur κατελθόν. Alium quippe morem acuta significant, alium grauiora. Nūc iam de Diastematis differendum.

Quid sit Diastema.

Diaastema est uocis spaciū, quo acuta & grauior includitur. Sed in Diastemate alia breuiora, illa quæ sūt in Diesi Enarmonia. Maiora uerò sunt, quæ per singulos tropos bis ex omnibus faciunt, quo nihil maius in tropis possumus inuenire. Atq; in spacijs alia sunt composita, alia disiuncta, atque Asyntheta. Et composita sunt, quæ per ordinem currunt. In composita autem, quæ ex diuersis sibi inuicem copulantur. Item alia logica, alia aloga memorantur. Ac rationabilia illa sunt, quorum consensus possumus præstare rationem. Irrationabilia, quibus nō subest ratio. Item alia conibentia: alia discrepantia. Tuncq; alia Enarmonia: alia Chromatica. Alia Diatonica. Item alia Archia. Alia Perissa. Sed prima æqualia, secunda excurrentia memorabo. Verum inæqualia sunt, quæ in æquas partes poterunt separari, ut tonus in duo hemitonia. Perissa autem, quæ in tria hemitonia discernuntur. Deinde alia diastemata spissa. Alia rariora. Spissa sunt, quæ per diesis colliguntur. Rariora, quæ tonis, & in his alia sibi congruunt, alia discrepant, Sed discrepantium nimia multitudo. Conuenientia uerò per singulos tropos sex sunt, id est, Diatessa-

ron,

ron, quod est de. iij. dicimus. Diapente, quod de quinq;. Dehinc Diapason quod ex omnibus continet. Illud etiam, quod ex omnibus & ex. iij. constat: uel ex omnibus, & ex quinq; uel bis ex omnibus, quod bis Diapason dicitur. Sed illud, quod Diatessaron, hoc est, ex. iij. dicitur, recipit sonos. iij. spacia, iij. tonos, ij. & semis. Hemitonía quinq;. Diesis. uerò decem, & est in Epitriti ratione, ut sunt. iij. ad iij. Diapente, quod ex quinq; est, sonos recipit. v. spacia. iij. tonos, ij. & semis: hemitonía, vij. Diesis bis septem. Et est in hemio lia ratione. quod. iij. ad. ij. Diapason autem sonos habet. viij. spacia. vij. tonos. vi. hemitonía duplicat. Diesis quadruplicat. atq; in diplasia ratione uersatur quæ est. i. ad. ij. Quod uerò ex omnibus, & ex quatuor dicitur Sonorum est. xi spaciolum, x. tonos habet. viij. & semis. hemitonía duplicat. Diesisq; prædicta ratione multiplicat, & est in diplasi, & diametri regula, ut sunt viij. ad. iij. Quod uerò ex omnibus, & ex quinq; constat, recipit sonos. xij. spacia. xi. tonos. ix. & semis: hemitonía geminantur. diesis tetraplatur. Et est in triplasia ratione, ut quatuor ad. xij. Quod dis, Diapason dicitur, habet sonos xv. spacia bis septena, tonos. x. ac. ij. hemitonía duplicata. diesis. xlvij. atque est in tetraplasi ratione, ut sunt. xij. ad. iij. Est autem tonus in Epogdoi ratione, ubiq; diesim in enarmonio debemus accipere, quæ est in quarta particulatone. Nunc quid sit Systema perhibendum.

Quid sit Systema.

Systema est magnitudo uocis ex multis modis constans, quæ licet multa diuisionum genera recipiat, tamen quia eadem in diastemate memorauimus, prætereo. Sunt autem absoluta & perfecta Systemata numero octo. Et primum est, quod ab acquisito, quem græce προσλαμβανόμενον dicimus ad mediam, quem mesendiximus, omne conficitur. Secundum, quod à principali principalium in parameson usq; distenditur. Tertiū, quod à subprincipali principalium indiuisarum tertium iungitur. Quartum, quod ab extenta principalium usq; indiuisarum diatonum profertur. Quintum quod à principali mediarum in netem diuisarum usq; progreditur. Sextum quod à subprincipali mediarum in tertiam excellentium trahitur. Septimū quod à mediarum extenta in excellentium diatonon exurgit. Octauum qd à media excellentium in ultimum ducitur.

De Generibus Tetrachordorum.

Quibus excursis Genera Tetrachordorum modulandiq; discurrem. Tetrachordos est cordarum cum certa qualitate diuio. Genera modulandi sunt tria, ἐναρμόνιον χρώμα διατονόν. Enarmonion quidē dicit, quod pluribus spacijs & angustioribus separatur. Diatonon uerò, quod tonis copiosum. Chroma, quod de hemitonijs componitur.

Sicut

Sicut enim quod inter album, nigrumque est, color dicitur: ita hoc chroma, quia inter utrumque est, nominatur. Enarmonion quidem, cum immutabilibus sonis cingitur, modulationi obediet in acumen per diesim & diatonon in compositum. In grauem uero sonum à contrario modulatio tota summitur. Chroma autem hoc modo melos accipit per hemitonium & hemitonium & tria hemitonia, quæ in composita proueniunt. In grauem uero ex diuerso recurret. Ad uero Diatonon ipsis contentum sonis in acumen quidem ita accipiet modulationem, ut per hemitonium & tonum, & tonum modum integrum compleat. At uero grauiorem per contrarium ordinem persequetur. Sed nunc maximè diatono utimur, sed horum alia modulatur per Agogen, alia per Plocen. Per Agogen est, cum per ordinem sonus sequitur. Ploce autem dicitur, cum diuersa sociamus. Ex hinc in modulando, alia Euthia dicitur, quod est recta, alia anacamptos, quod est reuertens, alia periferes, hoc est, circumstans. Euthia est, quæ à graui in acumen erigitur. Anacamptos, quæ e contrario deficit. Periferes, quæ ad utrumque, aut commodatur, aut seruit. Sed cum tetrachordorum, quos quadrifidos appellamus, diuisiones innumerabiles sunt, sex sunt notæ: Euromanix una, Chromatis tres, quarum prima, quæ mollis ac soluta, secunda, quæ hemiolia est, tertia, quæ est Tonía. Diatonicæ duæ, una mollis, altera robusta. Et modos quidem accipit Enarmonia à Tetartemoria, diesi, id est, toni parte quarta. In illud uero, quod mollius diximus, per tritemoriam diesis copulatur. Ipsum uero Chroma Hemiolion fit ab Hemiolia diesi, quæ fit, enarmonix. Sed nunc de Tonis.

De Tonis.

Tonus est spacij magnitudo, qui ideo tonus dictus est, quia per hoc spacium ante omnes prima uox, quæ fuerit, extenditur, hoc est, de nota qualibet in notam, ut à media in Paramesen, ut est in Lydio, si à lota directo in summam iacens signa concurrant. Verum quia hemitonia, diesisque quid uel quantæ, qualesue sint, docui, Troporum etiam nomina, numerumque monstraui: nunc de tetrachordis eloquamur. Nam singuli quinque tropi tetrachorda quina custodiunt, sicut superius quoque notauimus. Verum horum extremos sibi aptandos esse non dubium est. Tetrachordum quippe est quatuor sonorum in ordine positorum congruens, fidaque concordia. Sunt autem tetrachorda, principalium, mediarum, coniunctarum, separatarum, excellentium. Et primum tetrachordum, quod est grauius, incipit à principali principalium, & definit in principalem mediarum. Verum principalium & mediarum connexum, quod coniunctarum uocatur, erit tetrachordum à media in netem coniunctarum. Atque ab his diuisum, lon-

T geqz

gēq; discretum, quod est quartum diuisarum à sub mediā in netem separatarum usq; coniungitur. Quod autem ex diuersis coniunctum est, in acutiorem sonum, & quintum excellentiū profertur. Sed de tetrachordis satis dictum, Nunc de pentachordis uideamus.

De Pentachordis.

AC similiter hæc quoq; & quinque esse non dubium est. Primum igitur, quod est grauius principalium esse dicimus quod incipit ab acquisito, & in principali mediarum terminatur. Sequens in acumen eiusmodi est. Et constat à principalium extenta in mediarum illam, quæ in Lydio Iota rectum habet. Tertium autem coniunctarum est, quod à mediarum extenta in ultimam coniunctarum ducitur. Quartum uerò, quod per diuisionem est à mediā in tertiam diuisarum connecti solet. Quintum in acumen exigitur, atq; nete excellentiū terminatur. Hæc quæ dixi, artis nostræ doctissimis approbantur. Nam non sum nescia asserere quædam tetrachorda ab hemitonij initia posse sortiri, quod est in modulatione diatonica situm; de qua superius multa dixi. Sanè notum atq; intimatum uelim, acquisitum in omnibus quidem alijs collocari. In his autem, quæ nō per sonos fiunt, in tetrachordis fieri non posse. In his enim semper ab hemitonij principia dicuntur. In alijs autem, quæ pentachorda nominantur, nec tam modulationi subiiciunt, ut per sonos constare uideatur, apponit. Secundum enim in his hemitonij possumus ponere. Nunc de transitu modulantium.

De Transitu uocis.

TRansitus est alienatio uocis in figuram alteram soni. Fit autem transitus modis quatuor. Per genus ab enarmonio, aut in chromate, aut in diatono, uel per systema, aut à principali principaliū. Si forte in subprincipalem, aut in aliud forte systematum. Aut cum de coniunctis ad diuisas transitum facimus, uel per tonum. Cum à Lydio, uel in Phrygium, uel in alium tropum cantilena transducitur, uel per modulationem, cum ex alia specie modulandi in aliam desilimus. Vel cum à uirili cantilena transitus in foemineos modos fit. De genere modulandi consequenter edisseram.

De Modulatione.

MElopœia est habitus modulationis effectæ. Melos autē est actus acuti, aut grauioris soni. Modulatio est soni multiplicis expressio. Melopœiæ species sunt tres Hypatoides, Mesoides, Netoides. Hypatoides est, quæ appellatur, quæ per grauiores sonos constat. Mesoides, quæ *λύπαρα ἰάμβικα* nominatur, quæ tonos æquales, mediosq; custodit, Netoides, quæ & *μομικός* consuevit uocari, quæ plures sonos ex
ultimis

ultimis recipit. Sunt etiam alia distantia, quae & tropica Mela dicuntur. Alia comiologica. Sed haec aptius pro rebus subrogantur, nec suas magis poterunt diuisiones afferre. Haec autem species etiam tropi dicuntur. Dissentiunt autem melopoeiae ipsae modis pluribus inter se & genere, ut alia sit enarmonios, alia chromatica, alia diatonos. Specie quoque, quia alia est hypatoïdes, alia mesoïdes, alia netoïdes. Tropis, ut Dorio, Lydio uel cæteris. Omnis tamen qui melos inchoat praecunctis systema debet aduertere: de hinc sonos miscere atque componere. Haec de septem partibus artis nostrae dixisse sufficiat. Nunc Rhythmos, hoc est, numeros perstringamus, quoniam ipsam quoque nostri portionem esse non dubium est.

Quid sit Rhythmus.

Rhythmus igitur est compositio quaedam ex sensibilibus collocata temporibus, ad aliquem habitum, ordinemque connexa. Rursum sic diffinitur: Numerus est diuersorum modorum ordinata conexio, temporis pro ratione modulationis inserviens per id, quod aut efferenda uox fuerit, aut premenda, & qui nos a licentia modulationis ad artem, disciplinamque constringat. Interest tamen inter rhythmum & rhythzomenon. Quippe rhythzomenon est materia numerorum. Numerus autem uelut quidam artifex ad species modulationis apponitur. Omnis igitur numerus triplici ratione discernitur. Visu, audituque, uel tactu. Visu sicut sunt ea, quae motu corporis colliguntur. Auditum cum ad iudicium modulationis intendimus. Tactu uero, ut ex digitis, uenarum exploramus indicia. Verum nobis attribuitur maxime in auditu, uisuque. Sed rhythmoizete est ars omnis in numeris, quae numeros quosdam propriae conuersionis accipiat, flexusque legitimos sortiatur. Est quoque distantia inter rhythmum, metrumque non parua, sicut posterius memorabo. Sed quia uisus, auditusque numero dicti sunt accedere, hi quoque in tria itidem genera diuidentur: in corporis motum: in sonorum, modulandique rationem, atque in uerba, quae apta modis ratio colligarit, quae cuncta sociata perfectam faciunt cantilenam. Diuiditur sane numerus in oratione per syllabas. In modulatione per arsim & thesim. In gestu figuris determinatis, schematisque completur.

De septem generibus numerorum.

Verum numeri genera sunt septem. Primum de temporibus. Secundum de enumeratione uerborum, quae in numerum cadere non possunt, quae rhythmoïdes, id est, similia numeris iudicantur. Quaeque tribus uocabulis discernuntur, hoc est, enrhythmon, arhythmon, rhythmoïdes. Tertium de pedibus. Quartum de eorum genere. Quintum est, quod agogen rhythmicam nominamus, id est, quo genere numerus, mo-

dīq; ducantur. Sextum de cōuerſionibus. Vltimum rhythmoꝝ cēia, id eſt, quemadmodum procreatio numeri poſſit effingi.

Quid ſit tempus Rhythmicum.

PRimum igitur tempus eſt, quod in morem a hominē nec partes, nec momenta reſiſionis admittit, ut eſt in geometricis punctū. In Arithmeticiſ monas, id eſt, ſingularis quædam, ac ſeiſa natura contenta. Sed numerus in uerbis per ſyllabam, in modulatione per ſonum aut ſpaciū, quod fuerit ſingulare. In geſtu incipiente corporis motum, quod Schema dīximus inuenitur. Atq; hoc erit breuiſſimum tempus, quod in ſecabile memorauī. Compoſitum uerò quod poteſt diuidi: & quod à primo aut duplum eſt, aut triplum, aut quadruplum. Eatenus enim tempus omne numeri profertur, atq; ei ſiſis eſt, qui plenæ rationis eſt terminus. Atque in hoc numerus toni ſimilis inuenitur. Vt enim ille per quatuor ſpecies, hoc eſt, dieſis diuiditur: ita hic etiam quaternaria temporum modulatione concluditur.

De tribus temporibus numerorum.

SEd eorū temporū, quæ ad numeros copulant, alia ſunt quæ enrhythmica tempora nominant. Alia, quæ arhythmata. Tertia, quæ rhythmoides perhibentur. Et enrhythmica quidem ſunt, quæ ratione certa ordinem ſeruant ut in duplici, uel hemiolio, uel in alijs, quæ alia ratione iunguntur. Arhythmata ſunt, quæ ſibi nulla omnino lege conſentiunt, ac ſine certa ratione coniuncta ſunt. Rhythmoides uerò in alijs numerum ſeruant, in alijsq; diſpiciunt. Quorum temporum alia *στρογγύλα*, hoc eſt, rotunda perhibentur. Alia *περίπλεα*. Et rotunda ſunt, quæ procliuſ & facilius quàm gradus quidam, atq; ordo legitimus expetit, præcipitantur. *περίπλεα* uerò, quæ amplius quàm decet, moras compoſitæ modulationis innectunt, ſeq; ipſa tardiore pronunciatione ſuspendunt.

Quid ſit pes in numeris.

SEd temporum, alia ſimplicia ſunt, quæ podica etiam perhibent. Pes uerò eſt numeri prima progreſſio per legitimos & neceſſarios ſonos iuncta. Cuius partes duæ ſunt, arſis & theſis. Arſis eſt eleuatio. Theſis de poſitio uocis, ac remiſſio. Sed pedum differentia ſunt ſeptem, per magnitudinem cum alios ſimplices, alios multiplices pedes ponimus. Et ſimplices quidem ut eſt Pyrrhichius. Compoſiti uerò, ut ſunt peones, uel eorum pares. Et ſimplices quidem dicuntur, qui temporibus diuidunt. Compoſiti autem, qui in pedes etiam reſoluuntur. Alios uerò Alogos, hoc eſt, irrationabiles nominamus, quorumq; ratio nulla præſtatur. Sed incondita quædam

quædam compositio profertur. Alia deinde differentia est, quæ per diuisionem quæritur qualis existit, hoc est *ωδία*, cum uariè & multipliciter ea, quæ connexa fuerint, diuiduntur. Atque illa, qua simplices pedes esse multiplices nominamus. Alia est, quæ per diuisionem fieri consuevit. Septima, quæ per oppositum fit, id est, cum duobus pedibus acceptis, unus habet prolixius tempus, quod præcedit ex ordine. Illud autem tempus, quod insequitur angustius: uel cum per contrarium ordinem tempora prædicta uertuntur.

De tribus rhythmicis generibus. •

Rhythmica uerò genera sunt tria, quæ aliàs Dactylica, Iambica, Peonica nominantur, aliàs æqualia, aliàs hemiolia duplicia. Denique etiam epitritus sociatur. Etenim unus semper cum sibi fuerit aptatus, ut æqualis conuenit. Tria uerò ad duo numerus hemiolus est. Duplex uerò qui fuerit ad singularem geminam rationem, tam syllabarum, quam temporum seruat. Quatuor uerò ad tria, epitriti modum faciunt. Sed quæ æqualia diximus, eadem dactylica esse dicimus. Denique in dactylico genere signa æqualia sibi iure nectuntur. Verum ad alterum, uel ad numerum geminum duo uelut forte æqualitas numerosa decurret. Sequitur Iambicum genus, quod dilapsium superius expressi. In quo pedum signa duplicem rationem adinuicem seruant, siue unius ad duo, siue ad quatuor gemini, uel quicquid ad duplum currit. Hemiolium sanè, quod peonicum memoratur, tunc est, cum pedum signa hemiolij rationem iusque sectantur, ut ad duo tria sunt. Accidit autem etiam in Epitriti rationem sæpe numerus, cum pes in eo accipitur, qui sit ad tria quatuor. Sed iam ad ordinem recurramus.

De æquali duplo, hemiolio, & epitrito genere.

AEquale est igitur numeri genus, quod à disemo usque in sedecim pedes procedit. Disemus autem appellatur pes, qui per arsem & thesim: primus constare dicitur, ut est leo. Duplum uerò incipit à trisemo decem & octo autem syllabas in finem usque deducet. Hemiolium sanè ab Pentaemo ducit exordium. Impleatur autem in quindecim numeris. Epitritus ab Eptaemo principium facit quatuordecim semilibus, id est, ponens, cuius difficilis est usus. Atque hos quidem omnes numerorum ordines ideo numerauimus, ut singulorum leges per uniuersa seruentur. Sed numerorum alij sunt compositi, alij incompositi, alij permixti. Et compositi è duobus generibus, uel pluribus cohæserunt. Incompositi, qui uno pedum genere consistunt, ut sunt tetrasemi. Mixti uerò, qui aliquando tria pedes, ali-

T 3 quando

quando in numero accipere debemus. At uerò eorum, qui compositi esse dicuntur, alij per copulas, alij uerò per periodum colligantur. Etenim *eu-γία*, id est, copula duorum pedum in unum est ascripta connexio, qui in dissimiles sibi positi esse uidentur. Periodus autem est pedum compositio plurimorum: quiq; dissimiles sibi impares sociantur. Dissimilitudinum sanè differentiae tres erūt, per magnitudinem, per genus, per oppositionem. Per magnitudinem, cum ex disemo, uel tetrasemo componitur numerus. Per genus, cum dilapsium, aut hemiolium simul iungimus, uel quod ex pluribus aequaliter copulatur. Per oppositionem, id est, per antithesim, cum aut primos dissemos ponimus, aut insequentibus longe prioribus. Aut tetrasemos disemis insequentibus applicamus. Verum notum esse conueniet, unum etiam pedem posse sufficere ad complendam periodon: si solus ceteris in aequalibus inseritur.

De Dactylico genere.

Sed eorum quæ in pedem recidunt, Dactylicum genus primum est, in quo genere pedes incompositi uocabuntur. Qui numeri sunt quinque, id est, Proceleumaticus Anapestus, Spondæus simplex, & Spondæus maior. Ac proceleumaticus quidem est, qui & positionem breuem, & elationem breuem retinet. Utetur autem hic idem tetrasemo frequentius. Namq; & disemus huic, id est, qui duobus temporibus impletur. Proceleumaticus quidem, sed breuior nominatur. Ille uerò maior est, qui ex quatuor breuibus efficitur. At uerò breuior id est, disemus Syneces uocatur, quia ipsa assiduitas, & frequentia comprehendens se inuicem syllabæ, nec magnitudinem aliquam, nec modum diuisæ potestatis extendit, ideoq; eo raro uti decet, ne assiduitas breuissimæ syllabæ carmen ipsum, quodcum dignitate aliqua proferri oportet, incidat. In permixtionem uerò aliorum pedum, qui longiores ponuntur, decenter aptatur, ut illorum prolixam moram interuenientes sua celeritate cōpenset. Quare Proceleumaticus, qui ad numeros aptatur, quadriseimo exordium debet accipere. Anapestus, qui uocatur minor, accipiet elationem pedis unius temporis: positionem uerò duorum temporum faciet. Monochronon quippe dicitur tempus etiam cum longa ponitur, quæ longa duo tempora recipere consueuit. Vel cum tria tempora simul breuia collocantur: uel cum sunt quatuor numero: quæ omnia ad comparationem longæ syllabæ computantur. Igitur maior Anapestus elationem quidem suscipiet, quæ Monochronos esse dicatur. Positionem, Dichronon habere monstratur. Quare utriusq; temporis, quod in positione fuerit æquali sibi posito oportet elationis geminum tempus accipere. Ita tamen ut utroq; insequentem tempore par priori esse uideatur. Quare anapestus

ἀπὸ μείζονος dactylicus à nobis esse dicitur. At uerò anapestus, qui ἀπ' ἐλάσσονος nominatur ex duabus breuibus, quæ in elatione sint, & ex una, quæ in positione sit, copulatur. Simplex uerò spondæus erit, qui ex pducta tam arsi, q̄ thesi iungitur. Maior uerò dicitur, qui quaternariam non solum elationem, sed positionem etiam uidetur admittere. Per copulam uerò duplices accedunt numeri. Quoniam alter ex maiore erit ionico, alter ex minore. Atq; ille qui ex maiore procedit, constabit ex spondæo simplici, uel proceleumatico, quem disemum esse non dubium est. Qui uerò ex minore est, contrarium facit. Atq; hi quidem in Dactylico genere ponentur, rhythmi incompositi, accompositi, qui septem numero omnes erunt. Dactylus igitur est dictus, quia ordinem syllabarum consimilem digito hominis informat. Anapestus uerò quia per ordinem redeat sursum. Pyrrhichius uerò id est, proceleumaticus, quia hic assiduus, uel in certamine, uel in ludo quodam puerili. Spondæus, quia plerumq; inseruit. Ionicus sanè propter numerorum inæqualem sonum habet enim duas longas, duasq; correptas, quo pedum carmine multisæpe reprehensi sunt.

De Iambicis metris.

HAec de Dactylicis satis Nunc Iambica memoremus: in quo genere numeri incompositi erant, quatuor compositi per copulam duo: At uerò per periodum sunt duodecim. Qui igitur incompositi erunt, isti sunt Iambus ex dimidia elatione, quæ breuis est, & positione, quæ gemina est. Trochæus ex duplici positione, & elatione, quæ breuis est. Orchius qui ex tetrasemi elatione, id est, arsi, & octasemi positione constabit: ita ut duodecim tempora hic pes recepisse uideatur. Atq; habet propinquitatem quandam cum Iambico pede. Quatuor enim primis temporibus ad Iambum consonat, reliquis octo temporibus adiunctis. Dehinc trochæus, qui Semanticus dicitur, id est, qui è contrario octo primis positionibus constet: reliquis in elationem quatuor breuibus artetur. Compositi sanè sunt, qui per copulas colliguntur. Sunt autem hi Antibacchus, qui ex trochæo deducit auspiciū. FINE autem Iambici terminatur. Qui uerò Bacchius est, à Iambo principia sortitur. Atq; à contrario his, quos diximus, pedibus aptabitur. Per periodum uerò est, quod uelut per se certam uiam prouenit. In hoc genere cum sint duodecim numero quatuor quidem per singulas periodos accipere docetur: unum Iambum ac tres trochæos. Ac de hisdem quatuor primum quidem, quod Iambum habere monstratur: Trochæus Iambo denominatur. Qui uerò rhythmus secundum Iambum recipiet à Bacchio, trochæo uocabitur. Qui uerò Iambum tertium recipit, Bacchius à trochæo poterit nominari. Ille uerò, qui

quartum admittit, Iambum, appellatur epítritus Iambus. Eorum uerò, qui ex uno trochæo fit, etiam Iambus à trochæo appellat. Secundus Iambus à Bacchió dicitur, aut certè Bacchius à Iambo nominatur. Qui uerò quartum recipit trochæum, epítritus trochæus appellatur. Octo uerò & quatuor de his, quos duodecim diximus, per periodum illi esse dicunt, qui binos trochæos atq; Iambos per Pyrrichium seruant. Atq; ille primus trochaicos recipit, duplex Bacchius à trochæo esse dicitur. Qui uerò secundos Iambos habebit, duplex Bacchius à trochæo esse dicetur. Qui uerò secundum Iambum habebit, & duplex Bacchius à Iambo nominatur. Cum autem trochæi medio collocantur, trochæus medius iure dicetur. Cum autem in medio Iambi, medius Iambus uocatur. Omnes uel qui incompolit per periodum, uel qui per copulam colligantur, rhythmí decem & octo numerati sunt. Sed Iambus dictus est ab eo, quod *ιαμβίζειν* Græci detrahere dixerunt. Et hoc carmine, quibusq; ueteres detrahebant. Item hoc nomē est ab eo, quod uenenum maledicti, aut liuoris infundat. Trochæus uerò ab eo dicto, quod celerem reuerſionem faciat ueluti rota. Orthius propter honestatem positionis est nominatus. Semanticus sanè, quia cū sit tardior tempore, significatiōem ipsam productæ & remanentis cessationis effingit. Bacchí uerò sunt dicti, quod Bacchicis maxime sonis congruunt: isq; Bacchi ludus est, qui in illis carminibus aptatur.

De Pæonico genere.

IN eo uerò genere, quod pæonicum nominatur, incompolit duo rhythmí esse dicuntur. Quorum alius Pæon *Παων* appellat ex longa positione, & longa elatione. Aalter Pæon Epibatis, id est, in thesi duplici positione producta, & arsi longiore ducitur. Hi sunt Pæonici generis numeri, quos incompolitos esse prædiximus. Neq; uerò per coniunctionem, hoc est, *συζυγία*, neq; per periodum in isto genere rhythmus accedet. Inde *Παλασιος* quidem dictus est, id est, quasi duplicia membra discernat. Epibatos autē, quia membris ueluti utens quatuor & tria diuersitatibus copulat.

De permixtis generibus.

VErum hæc genera cum permixta fuerint speciebus numerorū, primæ species erunt istæ, quæ Docimînæ nominant. Ex quibus prius quod fuerit hac lege componitur, ut sit ex Iambo & peone, quia *διατόνο* uocatur, hunc *διατόμον* posteriores Græci cognominarunt. Secunda est species, quæ ex Iambo dactylico & peone constare monstrat. Qui autē ducti numeri noiant, propter assiduū & cōpositū sonū appellari uident. Fuit autē numeri, qui & psodiáci uocant. Quorū alij per ternos pedes sunt: Pyrrichio, Iambo & trochæo. Alij uerò, iij. ut his, iij. pedibus Iambus primus aptetur,

aptetur. Alij uerò ex duobus syzygijs, idest, copulis Bacchio & Ionico ἀπομειζονος constare consueuerunt. Sunt sanè, qui etiam irrationabiles esse dicuntur, quos analogos uocitarunt, quos etiam chorios appellare consueuimus. Sunt autem numero duo, quorum alter Dīambī figuram respicit, & constat ex elatione, quæ longa est, & duabus positionibus. Et numero qui est ad dactylum similis. Partibus uerò ad numerum Ionicum iungitur, & Iambicinū. Alius uerò est numerus, qui trochaides nominatur, id est, qui figuram quandam, speciemq; trochæi habere uidetur, ex elationibus geminis & longa positione consistens per contrariorū prioris effectus.

De quinque speciebus mixti generis.

SVnt autem mixti generis quinque, idest, Dactylicus per Iambū. Dactylicus in Bacchio incidens is, qui ueniat ex trochæo. Dactylicus per Bacchiū, qui ex Iambo manauerit. Dactylicus in chorio, qui ex Iambi similitudine exordium mutuetur. Dactylicus per chorium, qui ex similitudine trochæi uideatur expressus. Et creticus quidem consonans ex trochæo positione & inditione numeri componendi, & omnium figurarum plena perceptio. Diuiditur hæc in eas, quas & Melopœia partes, quæ sunt istæ *ἰσομετρία*, id est, perceptio, per quam scimus, quo quantum numero utendū sit. *ἡρμίστιον*, id est, usus per quē positiones, elationes decenter aptamus. *μίστρον*, id est, permixtio, per quam quod opportunū fuerit ex arte miscemus. Tropi uerò, ut in Melopœia, & in rhythmopœia tres sunt, quos Systalticos dicimus, & in harmonicis eos superius memorauī. Numerū autem marem esse, Melos fœminam nouerimus. Etenim melos materies est, quæ sine propria figura censetur. Rhythmus autē opere quodam uirilī actus tam formam sonis, quàm uarios præstat effectus.

Quæ cum hermonia intentis tam Diuis, quàm Heroum populis Augusta quadam suauitate percurreret, ad cantus, carminumq; dulcedines decenter regressa conticuit. Tunc quoque Ioue assurgente, diuisq; præambulis Cinesim modulata, in thalamum quoque uirginis magna cunctorum uoluptate peruenit.

Tandem senilem Martiane fabulam:

Miscillo lusit quam lucernis flamīne
Satyra pelasgos dum docere nititur
Artes creagris uix amicas atticis:
Sic in nouena decidit uolumina,
Hæc quippe loquax docta indoctis aggerans
Fandis tacenda farcinat, immiscuit
Musas, deasq; disciplinas cyclicas;

Garrine

Garrere agresti cruda finxit plasmate
 Hac ipsa nauci rupta conscientia,
 Turgensque uelle, ac bile multa chlamyde
 Prodire doctis approbanda cultibus
 Possemque comes utque è Martis curia
 Foelices inquit, sed capellæ flamine
 Indocta rabidum quem uidere sæcula
 Iurgis caninos blateratus pendere
 Proconsulari uero dantem culmini
 Ipsoque dudum bombinatore flosculo
 Decerptum falce iam canescenti rota
 Beata alumnum urbs elisæ uidet
 Iugariorum murcidam uiciniam
 Paruo obsidem uixque respersum lucro
 Nictanti cura somnolentum lucibus
 Ob hoc creatum Pegaseum gurgitem
 Decente quando possem haurire poculo
 Testem ego, nostrumque ueternum prodidit:
 Secute nugis nate ignosce lectitans.

Martiani Capellæ de Musica, &
 ultimi libri Finis.

BASILEAE EXCVDEBAT HEN
 RICVS PETRVS, MENSE
 MARTIO, ANNO
 M. D. XXXII.

